

АКТУАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ГЕОГРАФІЧНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Почтар Олександр

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Яковчук Олександр

*кандидат географічних наук, доцент,
декан факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Військова географія – це така спеціалізована галузь географічних наук, яка вивчає просторові умови та фактори, що впливають на підготовку і ведення воєнних дій, забезпечення безпеки держави та організацію оборонної інфраструктури. Це прикладна дисципліна, що синтезує знання фізичної, економічної, політичної географії та військової справи. Вона розглядає як природне середовище (рельєф, клімат, гідрографія, ґрунти, рослинність), так і антропогенний простір (транспортні шляхи, інфраструктуру, міста, промислові райони, енергетичні вузли).

Сучасна військова географія поділяється на кілька основних напрямів:

- *фізична* військова географія (вивчає вплив рельєфу, клімату, гідрології, ґрунтів на пересування військ та ведення бою).
- *економічна* військова географія (аналізує промислові та ресурсні бази, транспорт, енергетику як фактори обороноздатності).
- *політична* військова географія (досліджує воєнно-стратегічне положення держав і союзів, зони конфліктів, кордони, безпекові альянси).
- *оперативно-тактична* географія (орієнтована на практичне застосування знань для планування операцій, картографування, логістики).
- *військово-історична* географія (аналізує роль географічних факторів в історичних війнах і битвах, спадкоємність стратегій).

Сучасна військова географія використовує як класичні географічні, так і військово-специфічні методи: картографічний аналіз (топографія, військові карти, ГИС), польові дослідження та рекогносцировка (вивчення місцевості безпосередньо), моделювання і прогнозування (військові

симуляції, цифрові моделі рельєфу, кліматичні сценарії), геоінформаційні системи (ГІС) та дистанційне зондування землі (ДЗЗ) – супутникові знімки, дрони, аерофотозйомка, порівняльно-географічний метод (зіставлення регіонів, бойових театрів), інтердисциплінарний аналіз – залучення історії, військової справи, економіки, демографії.

Напрями сучасних досліджень у військовій географії: географія воєнних конфліктів – просторовий аналіз гарячих точок, вивчення ландшафтів війни, військова картографія та ГІС – створення високоточних цифрових карт для потреб оборони, геополітична безпека України та світу – роль регіонів у світових протистояннях, енергетична та ресурсна безпека – просторовий розподіл і захист енергетичної інфраструктури, кліматичний фактор у воєнних діях – вивчення сезонності, повеней, морозів, спеки у плануванні операцій, урбаністична військова географія – ведення бою у великих містах, вплив планування вулиць і забудови, логістика та транспорт – шляхи постачання, евакуаційні маршрути, «вузькі місця», кібер- та інформаційно-географічні дослідження – новий вимір у воєнному середовищі.

В умовах повномасштабного вторгнення, зростає актуальність вивчення військово-географічних знань у закладах загальної середньої освіти. Війна в Україні показала важливість географічних знань для орієнтування на місцевості, розуміння стратегічних об'єктів і природних факторів. Вивчення військово-географічних аспектів сприяє формуванню національної ідентичності, розумінню територіальної цілісності держави. Знання рельєфу, клімату, гідрографії, транспортних мереж потрібні не лише військовим, а й цивільним у кризових ситуаціях (евакуація, орієнтування, безпека). Школярі краще сприймають географію, коли бачать її практичне значення.

Важливим є таких знань саме у шкільний курс, проте військова географія не виділяється як окремий предмет, а органічно вплітається в уроки географії, історії, «Захисту України», синтезує знання фізичної географії, економічної географії, краєзнавства, геополітики. Ключові теми, які є актуальними для школярів: природні умови та їх вплив на обороноздатність; рельєф як фактор ведення бойових дій; річки, болота, ліси як природні бар'єри; транспортна інфраструктура і логістика; ресурси та стратегічні об'єкти; геополітичне положення України.

Варто звернути увагу на вікові особливості учнів щодо можливого тематичного планування військово-географічних елементів у 6–11 класах, зокрема:

6 клас (загальна фізична географія): орієнтування на місцевості за картою і компасом, рельєф і його значення для пересування, роль клімату й водних об'єктів.

7 клас (материки та океани): стратегічні ресурси світу, геополітичні регіони, природні бар'єри Природні умови та безпека людини.

8 клас (Україна): географічне положення як фактор безпеки військово-географічне положення України, Карпати й Полісся як оборонні зони, степові простори.

9 клас (економічна і соціальна географія України): транспортні коридори, інфраструктура, стратегічні промислові райони, стратегічні ресурси та їх захист.

10 клас (географія світу): транспорт і оборона міжнародні організації безпеки, зони конфліктів, геополітичні центри, конфліктні регіони світу, Вплив природних і соціальних факторів на воєнні дії.

11 клас (географічний простір і глобальні процеси): глобальна безпека та геополітика, геостратегічні інтереси України, Україна у світовій системі безпеки, вплив глобалізації на безпеку, енергетична безпека.

Отже, сучасна військова географія – це багатопрофільна прикладна наука, яка вивчає взаємодію простору, природи та суспільства у воєнних і безпекових процесах, використовуючи новітні геоінформаційні та прогностичні методи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Касьянов, В. В. Військова географія та геополітичні зміни в регіонах світу на межі 20-21 століття = Military geography and geopolitical changes in the regions of the world at the turn of the 20th and 21st centuries : дипломна робота бакалавра / В. В. Касьянов; наук. кер. В. А. Хомутов; ОНУ ім. І. І. Мечникова, Геолого-геогр. ф-т, Каф. екон. та соц. географії і туризму. Одеса, 2020. 68 с.
2. Про затвердження Концепції військово-патріотичного виховання в системі Міністерства оборони України. // Міністерство оборони України Наказ № 554 від 14.08.2024.
3. Саядян, Г. Я. Військова географія та географічний фактор у російській війні в Україні / Український географічний журнал (Ukrainian Geographical Journal) 2023 (3). С. 63–69. – URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2023_03_3_3.pdf.
4. Geography, military geography, and critical military studies / Matthew Rech, Daniel Bos, K. Neil Jenkins, Alison Williams & Rachel Woodward. - Pages 47-60. Received 14 Jul 2014, Accepted 04 Sep 2014, Published online: 09 Oct 2014.